

Слободан Јовановић

УМЕТНОСТ (НЕ) МОРА БИТИ ЛЕПА

Чистиач – ретроспективна изложба Марине Абрамовић,
Музеј савремене уметности Београд, 21. 9. 2019 – 20. 1. 2020.

Ретроспективна изложба славне Марине Абрамовић у Музеју савремене уметности Београд привукла је велику пажњу домаће и међународне јавности. Пошто је главни покровитељ изложбе Влада Републике Србије, о изложби се доста полемисало још пре њеног отварања. Повод је велика медијска експонираност најпознатије светске уметнице перформанса, али и активности највиших српских званичника које су довеле до тога да изложба буде организована у Београду.

Изложба *Чистиач* први пут је постављена 2017. године у Стокхолму у Шведској, а затим у још пет европских земаља, да би се њена турнеја завршила пред београдском публиком (продуценти изложбе су Модерни музеј из Стокхолма, Музеј модерне уметности Луизијана из Хумлебека и Бундескунстхале из Бона). На отварању изложбе у Ослу у Норвешкој, премијерка Ана Брнабић је договорила детаље око организовања изложбе са уметницом. Продуценти изложбе су обезбедили отприлике половину буџета од 150 милиона динара, а 78 милиона је опредељено из буџета Републике Србије. Овако велики пројекат, са осигурањем за преко 120 радова и инсталирањем опреме у вредности од 36 милиона динара (која остаје у власништву музеја), вероватно није могао бити изведен без ангажовања највиших државних структура. Ранији покушаји организовања

ретроспективе Марине Абрамовић у Београду су доживели неуспех (постојао је план градских челника да се на Тргу Републике направи Градска галерија која би била отворена овом изложбом), па је искоришћена могућност да се изложба, која је већ организована у пет европских земаља, пресели у Београд, уз одређене допуне. Изложба *Чистијач* је одлична референца за Музеј савремене уметности, који је показао да може да угости комплексне поставке савремене визуелне уметности. Међутим, нејасно је на који начин ће се финансирати будући пројекти који захтевају овако велику продукцију? Да ли ће и они морати да буду већински финансирани директно од Владе Републике Србије, а не на основу одлуке појединих институција културе и њихових буџетских средстава?

Медијски спектакл који је пратио отварање изложбе *Чистијач* базира се првенствено на свеприсутности имена Марине Абрамовић. Међутим, на самој изложби, тај спектакл се ставља у службу уметности, у оквиру које истраживање језика перформанса постаје примарни циљ. Елиминишући естетику као примарну компоненту уметничког дела, концептуална уметност настоји да пружи један нови начин посматрања света, начин који се базира на идеји око које се конструише уметничко дело. Перформанс је облик концептуалне уметности која се опире класичним облицима музеализације, стављајући делајући субјект у први план и елиминишући објект који је до тада био продукт реализације уметничког дела. Једном изведен, перформанс се не може адекватно репродуковати путем фотографија или видеа, зато што уметник/ца који/а изводи перформанс не може да утиче на садржај који је забележен. Управо тај тренутак времена (макар он трајао и неколико дана) кључни је аспект онтологије перформативне уметности. Интеракција са публиком је једно од основних обележја ове уметности, па се често перформанс одвија у односу на то како публика реагује. Једна од зачетница радикалног перформанса у којем активно учествује публика је Марина Абрамовић.

Кустос изложбе Дејан Сретеновић (Музеј савремене уметности Београд) је, у договору са уметницом, саветником за београдски период Јерком Денегријем и кустоскињама изложбе Леном Еслинг (Модерни музеј из Стокхолма), Тином Колstrup (Музеј модерне уметности Луизијана) и Зузане Клајне (Бундескунстхале), проширио оригиналну поставку из музеја у Стокхолму радовима који нису приказивани на претходним

локацијама. Тако је приказан избор из најширег опуса Абрамовић, почев од средњошколских сликарских студија саобраћајних судара и факултетских студија облака, преко снимака раних радикалних перформанса из седамдесетих година прошлог века и релационих перформанса са партнером Франк Уве Леспијеном, тј. Улајем, затим радова везаних за личну и балканску митологију, све до најновијих „реперформанса“ и перформанса својеврсне размене енергије са публиком. Радове прати уметнички писани коментар на српском и енглеском језику.

Перформанси из серије *Риџам* (1973-1975) поставили су Марину Абрамовић у епицентар светске уметности почетком седамдесетих година прошлог века. Заједно са осталим перформансима из тог периода (*Томасове усне*, 1975, *Ослобађање тласа / меморије / шела*, 1975, *Уметности мора бити леја, уметник мора бити леја*, 1975 и др.), ова серија обележава период радикалног перформанса у којем уметница ризикује здравље, па и живот. Током перформанса *Риџам 5* легла је у запаљену звезду, при чему је изгубила свест услед недостатка кисеоника, у *Риџму 2* узела је лекове за психијатријске болеснике који би јој могли озбиљно нашкодити, да би кулминација опасности био *Риџам 0*, када је у напуљској галерији дозволила публици да интервенише на њеном телу помоћу предмета које је оставила на столу (међу којима су били ножеви и пиштољ са мецима), без икакве реакције од стране уметнице. Управо код ових радова, представљених на великим платнима преко којих се емитује снимак

Из видео рада *Исјовесџ* (*Confession*), 2010, 60'

перформанса, или са принтовима и предметима са перформанса, смештеним на једном изложбеном нивоу поставке у Музеју савремене уметности, посетилац осећа одређену тескобу, која обузима тело у висцералном аудиовизуелном насртају на сва чула. Током трајања ових радикалних бади арт перформанса, у којем тело трпи до изнемоглости, уметница се поставља у улогу андроида који је несвестан невоље у које њено физичко тело може да упадне. Ова отуђеност је најрадикалнији елемент савремене уметности, у којем тело перформера постаје несвесно, дакле делује само инстинктивно.

Након 1975. године, Марина Абрамовић се сели у Амстердам, где почиње да ради пројекте за партнером Улајем. Радови ове фазе стваралаштва су приказани упоредо са њеним ранијим перформансима. Један од најзначајнијих момената њихове заједничке каријере је боравак у аустралијској пустињи са Аборицинима током 1980. године. Након тога, они почињу са промишљањем перформанса који је одваја од физичког деловања ка менталном и спиритуалном промишљању функционисања уметника у савременом капиталистичком друштву. У то време су одлучили да изведу ход по Кинеском зиду. Пошто нису добили одговарајуће дозволе, тек 1988. године изводе тај перформанс. У међувремену, широм света изводе перформансе *Прелазак ноћној мора*, у којима седе једно насупрот другог, или насупрот будистичких монаха, бразилских шамана или аборицинских врачева. Управо овај аспект аскетске комуникације

Простор за перформанс *Кућа са њојледом на океан*, 2002.

постаје доминантан у каснијим перформансима Марине Абрамовић. Након много перипетија са кинеским властима, извели су перформанс *Љубавници* (1988), где су кренули са супротних крајева и, након више месеци, срили се на средини Кинеског зида. Иако је то био крај њихове сарадње, ова два перформанса показују на који начин ће Абрамовић користити концепте времена и воље у својим радовима. Друштвена функција перформанса, када уметница ступа у временски неограничен духовни контакт са особом преко пута себе, постаће основа новије уметности Марине Абрамовић.

Веома је важно што се на изложби *Чистиач* могу видети неки антологијски радови који никада на адекватан начин нису представљени у Београду. Тако је критички перформанс *Балкански барок* (1997) представљен као инсталација са видео снимцима, предметима, фотографијама, али и брдом струганих костију, налик онима које је стругала у Венецији, када је добила награду „Златни лав“. Тада је стругала свеже говеђе кости, певајући народне песме из Југославије. Њен чувени перформанс *Кућа са њојледом на океан* (2002), популаризован и у америчкој серији *Секс и њраг*, сада је инсталиран у Београду. У својеврсном уметничком ријалити програму извођеном уживо, Марина Абрамовић је у галерији Шона Келија у Њујорку дванаест дана аскетски живела у три одвојене издигнуте просторије, док је публика могла да је посматра током радног времена галерије. Слична је поставка у Београду, с тим што је уметница одсутна, али се помоћу видео снимка перформанса и тај аспект адекватно презентује.

Пре петнаестак година, Марина Абрамовић у Музеју „Гугенхајм“ у Њујорку изводи перформанс *Седам лаких комада*, када реинтерпретира славне историјске перформансе Јозефа Бојса, Вали Експорт, Ђине Пани и других. Нешто касније, на великој ретроспективној изложби *Уметник је њрисуџан* у Музеју МоМА у Њујорку, Абрамовић ангажује младе уметнике/це перформанса да реинтерпретирају њене историјске перформансе. Прављењем ових римејкова, Абрамовић деконструише ауру субјекта оригиналних ствараоца перформанса, али и ауру тренутка настанка перформанса, додатно га приближавајући осталим перформативним и сценским уметностима које могу да се изводе више пута. На изложби у МоМА-и, извела је и „психотерапијски“ перформанс *Уметник је њрисуџан* у којем је, током три месеца, седела насупрот појединих

посетилаца, који су прихватили учешће у овом раду. Око две хиљаде људи је сваки дан чекало у реду да би седело насупрот уметнице. Након документарног филма Метју Ејкерса о овом раду из 2012. године, београдска публика може да види и видео снимке са овог перформанса, који показују реакције мноштва посетилаца који су седели, плакали, смејали се насупрот уметнице. Недостатак физичког или вокалног контакта се може протумачити као однос уметнице према капиталистичком друштву у којем је контакт међу људима непожељан и као жељу да се комуницира на мистичном нивоу директним посматрањем у очи, тј. огледало душе. Управо се на овим снимцима може видети колико перформанси Марине Абрамовић зависе од духовне размене енергије са посетиоцима, у којима уметница преузима улогу гуруа у чије моћи верници/посетиоци безрезервно верују.

Последњи чин поставке изложбе *Чистијач* представљају „транзиторни објекти“, у којима Марина Абрамовић користи кристале које је скупљала по целом свету, од којих прави објекте за свакодневну употребу. Посетиоци су позвани да користе поједине радове, тако што би сели на клупу са кристалима, или се наслонили на столицу са кристалима, при чему би покренули процес „чишћења“ тела. Њиховим коришћењем долази до енергетске комуникације са посетиоцима, која се завршава медитативним процесом одвајања зрна сочива од зрна пиринча у посебном делу поставке. Посетилац изложбе *Чистијач* у последњем контакту са радовима Марине Абрамовић постаје део поставке, пошто, концентрисањем на поступак одвајања зрнаца, изводи перформанс „чишћења“ својих мисли.